

President del despatx Garrigues

Antonio Garrigues Walker

El complicat i apassionant futur del liberalisme

El liberalisme ha sabut adaptar-se a les grans transformacions passades i presents amb molta més celeritat i eficàcia que no pas el socialisme o el conservadorisme, que sovint s'han limitat a apropiari-se de les concepcions liberals que més els ha convingut en cada moment a l'hora de definir i aplicar determinades propostes i polítiques públiques. Aquesta és una de les conclusions que defensa l'autor en un article que presenta un marcat to de valoració i compendi de la seva pròpia trajectòria i experiència en el terreny polític. El liberalisme és avui un corrent de pensament capaç de donar respostes adequades a uns temps mancats d'aferralls dogmàtics. No obstant això, el triomf ideològic del liberalisme no s'ha traduït mai -avui tampoc- en una rendibilitat política destacable a Europa per part dels partits polítics de caire reformista, liberal o centrista. Hi ha diverses causes que poden donar una explicació més o menys raonada d'aquest fenomen, i Garrigues Walker hi fa referència de manera explícita. El cas espanyol, tanmateix, és més complex i presenta algunes singularitats que l'autor esbossa amb deteniment, com ara la dificultat de superar un encarrilament del debat polític projectat exclusivament en la dialèctica entre l'esquerra i la dreta, deixant el centre polític més com un punt d'equilibri inestable que no pas com un punt dotat d'un espai autònom original.

Per què no ha estat possible l'existència i la consolidació d'un partit liberal a Espanya i què caldria fer per aconseguir-ho? Miraré d'intentar afrontar aquest difícil repte amb la major objectivitat possible. És un tema important. Un tema

seriosos per a la riquesa i la qualitat democràtica i, per tant, per a la nostra convivència civilitzada. Vegem per què.

1. Estem vivint una època en la qual, de manera simultània, s'estan desenvolupant acceleradament quatre revolucions bàsiques: la científica, la tecnològica, la cultural i l'ètica. Totes elles estan canviant profundament els escenaris d'acció i el comportament dels ciutadans, i així mateix, d'una forma molt intensa, les tasques i les responsabilitats de tots els estaments de la societat mentre afecten, especialment, l'estament polític, l'econòmic i, encara que alguns es neguin a acceptar-lo, el religiós. Aquestes quatre revolucions operen, a més, en el marc d'una globalització imparabile i irreversible que avança sense controls, sense unes mínimes regles de joc.

Per aquest motiu, estem a punt de viure una època en la qual tindrem molt pocs aferralls dogmàtics. Caldrà preparar-se, amb bona paciència i bona humilitat, per convidaure sense cap estrès, plàcidament, amb allò complex i amb allò incert. L'ésser humà té incorporada en la seva ment una passió, veritablement apassionada, per la veritat. Ens encanta estar sempre en el que és cert. Evitem, com podem, reconèixer la nostra perplexitat o la nostra ignorància. Ens sembla poc seriós i poc digne tenir dubtes quan sempre, però especialment en aquests moments, l'única cosa intel·ligent és no només dubtar, sinó també saber dubtar, que és ofici difícil però molt rendible intel·lectualment. Ortega demanava als professors que a l'hora d'ensenyar ensenyessin també a dubtar del que ensenyaven. I en aquest mateix sentit, el meu admirat amic Antonio Mingote acostuma a insistir en el següent: «Si se m'accepta, no serà per la meua capacitat d'adoctrinament sinó per la meua ferma voluntat de prescindir del més lleu dogmatisme». No és aquesta, en realitat, una bona època per a dogmàtics, per més que estiguin florint onsevulga. Aquestes persones haurien de recordar que les nostres conviccions més apassionades i aparentment més nítides i segures acaben sempre constituint «el nostre límit, els nostres confins i la nostra presó». La frase torna a ser d'Ortega, que va posar també de moda la frase màgica que «el que ens passa és que no sabem el que ens passa i això és precisament el que ens passa».

2. En aquest nou món, davant d'aquestes noves realitats, les ideologies fins ara dominants hi tenen poc a aportar. Han sabut abandonar a temps tots i

cadascun dels seus principis i conviccions clàssiques, mentre els conduïen al fracàs polític, però aquest despullament ideològic els ha anat duent, de manera inexorable, a la demagògia, al pragmatisme i a l'oportunisme en totes les seves formes i variants. Què és avui, en realitat, el conservadorisme? Què és avui, en realitat, el socialisme? És ben bé impossible definir-los o entendre'ls. La seva única sortida, per poder oferir una mica de coherència, ha estat el rapte i l'ocupació d'aquells principis liberals que per una raó o una altra els podrien interessar. Els uns i els altres no han tingut, en efecte, cap altre remei que assumir i aplicar, quan els convenia, concepcions liberals en el terreny educatiu, en el cultural, en el social i, sobretot, en l'econòmic. Però és difícil viure només d'aparences.

Allò de ser *liberal conservador* o *socialista liberal* continua sent una greu contradicció en termes. Com ja he dit en altres ocasions, malgrat la moderació del seu missatge, el pensament conservador bàsic tendeix a ser estàtic, a acceptar el canvi només quan la realitat el fa evident, a dur allò tradicional –moltes vegades anecdòtic– a categories absolutes, a caure en un misticisme autoritari i a respectar privilegis de tota mena encara que siguin una causa important de les desigualtats socials.

Per la seva banda, els socialistes marxistes i els no marxistes en les seves moltes variants coincideixen, de fet, a posar la societat com un valor superior i la igualtat com un principi que, conscientment o inconscientment, preval sobre la llibertat. El socialisme acaba desenvolupant un fetixisme d'estat, una veneració perniciosa de l'estat, una autèntica «estatlatría» que afecta també els conservadors. El socialisme acaba sent un poder absolut, minuciós, previsor i bondadós que manté la societat en una infància perpètua. Tal com va afirmar Ralf Dahrendorf en un article recent, «encara que hi ha socialistes avui que diuen que creuen en la descentralització i, en aquest sentit, en la restricció dels poders i de les activitats de l'estat, em sembla, però, que un dels trets més característics de tots els socialistes, més o menys socialdemòcrates, ha estat sempre i és encara la convicció íntima que un govern de bona voluntat és capaç de fer-ho més bé que les organitzacions autònomes, que les institucions, que els grups, que les comunitats de ciutadans lliures».

Estem a punt de viure una època en la qual tindrem molt pocs aferralls dogmàtics

3. En aquestes condicions i amb aquests bagatges es fa molt difícil confiar que aquestes persones i aquestes ideologies puguin tenir la més mínima capacitat per poder interpretar i dirigir un món profundament complex, profundament imprevisible i profundament perillós encara que pugui ser reconduït i orientat de tal manera que els riscos es converteixin en autèntiques i positives oportunitats. La història no serà escrita, no està sent escrita, ni *en conservador* ni *en socialista*. Sembla que ha arribat el moment d'una era liberal, i el liberalisme no ha de perdre més terreny. És evident que l'única ideologia que ha sobreviscut intacta totes aquestes transformacions i mutacions és la liberal, que, com diu el mateix Dahrendorf, no és altra cosa que una *teoria de la innovació i el canvi*.

Què és avui el conservadorisme? Què és avui el socialisme? És ben bé impossible definir-los o entendre'ls

Desgraciadament, aquest triomf ideològic –absolutament inqüestionable– no ha tingut una rendibilitat política significativa, especialment a Espanya, on l'«esplendorós» fracàs de l'operació reformista que vam conduir sense encert Miquel Roca i jo, i després la d'Adolfo Suárez –que va arribar a ser president de la Internacional Liberal– amb el CDS, han danyat –alguns van arribar a pensar que sine die– les esperances liberals. Aquestes esperances es redueixen ara a alguns autèntics liberals –pocs, però molt vàlids– en les forces conservadores i en les socialistes, als moviments relacionats amb els antics clubs liberals i a un jove partit europeu, el CDL.

La situació del liberalisme a Europa és, sens dubte, millor, però tampoc especialment brillant. Hi ha presència liberal a Bèlgica, els Països Baixos, Dinamarca, Finlàndia, Estònia i, d'una manera més destacada, al Regne Unit, Suècia i Alemanya. En diversos d'aquests casos forma part de coalicions victorioses en les eleccions, però continua sent una força minoritària que va tenir la seva època raonablement gloriosa amb el Partit Liberal alemany de Hans Dietrich Genscher (FDP), que va donar força i sentit al liberalisme en molts altres països europeus, incloent-hi Espanya.

Un factor de debilitació dels liberals europeus és la divisió entre els mateixos liberals pel que fa, generalment, al seu major o menor progressisme, però també per altres causes menys comprensibles. És el cas dels Països Baixos (VVD i D66), Dinamarca (Venstre i Radikale Venstre) i Estònia (Partit Reformista i Partit del Centre); i el mateix passa a Suècia, amb dos partits liberals

progressistes, i Bèlgica, amb dos partits liberals conservadors. Una situació similar la trobem en les institucions parlamentàries i polítiques europees.

4. Sembla, doncs, que ha arribat el moment d'analitzar amb finesa, amb precisió, amb honradesa, les causes que motiven l'escassa presència liberal. Les principals –pensant especialment en Espanya– han estat fins ara les següents:

En primer lloc, perquè el liberalisme s'ha presentat i captat amb freqüència com una exigència excessiva per a gran part dels ciutadans que en la seva empobrida realitat d'oportunitats reals preferirien més seguretat «oficial» per a ells i per als seus, menys responsabilitat i un menor risc personal, menys aclarament, més acord social en què refugiar-se, més poder públic conductor i més igualtat, fins i tot forçada.

En segon lloc, perquè el liberalisme es presta en la dinàmica social a derivar en liberalisme capitalista amb accent en allò economicista i en la llei del més fort. En la pràctica, així ho assumeixen especialment els conservadors, però també, gradualment, els socialistes, que falsifiquen el liberalisme i el redueixen cada vegada més a la mesura de l'*homo economicus*.

En tercer lloc, perquè el desenvolupament polític continua tenint com un eix fix la dialèctica entre *esquerra i dreta* i això fa que el liberalisme ocupi –com el *preu natural*– el centre polític, però un centre polític que no sempre equival a un espai autònom original, autodefinit i identificable, sinó més aviat com si fos un punt d'equilibri inestable, procliu a ser arrossegat cap a la dreta o l'esquerra; com si, corregint els extrems d'un conservador o d'un socialista, es pogués fabricar un liberal. A això cal afegir la circumstància que el rapte ideològic del liberalisme pels seus adversaris polítics fa cada vegada més difícil una diferenciació entre les diferents ofertes electorals.

Cal destacar, en quart lloc, l'existència de lleis electorals que en la seva gran majoria afavoreixen el bipartidisme, i així mateix sistemes de finançament de partits polítics que afavoreixen i faciliten el manteniment de l'*statu quo*. Quan és necessari, arriben fins i tot a pactes per evitar l'entrada de noves forces polítiques.

En cinquè i últim lloc cal fer referència a l'escàs desenvolupament de la societat civil com a conseqüència de la dictadura, l'època de les majories absolutes i, fins fa poc temps, l'absència de normes que afavorissin la creació

**Ser liberal conservador
o socialista liberal
continua sent una greu
contradicció en termes**

de fundacions i associacions. Tenim una societat civil pobra, raquítica, malament estructurada i malament finançada. La ciutadania espanyola continua tenint reflexos inconscients de dependència, de necessitat i encara de temor cap a un estat i cap a uns governants que fan molt poc per mitigar o reduir aquests efectes i que de vegades fins i tot els potencien amb la idea, bastant certa desgraciadament, que la por al poder acostuma a ser una arma eficaç per mantenir-s'hi. Als conservadors i als socialistes no els agrada la idea que una societat civil musculada i vigorosa es converteixi en un contrapoder molest o en un controlador dels abusos del poder. Els liberals, per contra, necessiten aquest tipus de societat civil. És aquí on trobarien més suport i més vots.

5. Què podem fer davant d'aquesta situació? Ara com ara i abans que res, definir i concretar el liberalisme autèntic amb la major nitidesa possible. Durant aquests últims anys, el seu missatge s'ha anat distorsionant i empetitint fins que s'ha fet irrecognoscible. En aquesta tasca hi ha concretament diversos intel·lectuals anglosaxons que s'han adonat del perill en què es troba la imatge

La història no serà escrita, no està sent escrita, ni en conservador ni en socialista

d'una ideologia que ha estat clau i que serà clau per interpretar el món en què vivim. Alguna cosa ha d'estar passant perquè s'hagin publicat en aquest mateix any una dotzena de llibres¹ de pensament polític dedicats a explicar els fonaments del liberalisme i a denunciar mutilacions i les falsificacions de què ha estat objecte.

El liberalisme no és una ideologia dogmàtica, ni es recolza en ciutadans dogmàtics, obediets i submisos. El seu objectiu és alliberar l'energia i la creativitat dels individus perquè puguin desenvolupar plenament la seva potència com a éssers humans, i aspira a crear un ambient social en el qual els ciutadans contribueixin permanentment a desenvolupar i enfortir el teixit social. En aquest sentit, és cert que el liberalisme és una ideologia molt més exigent que les altres perquè confia en l'acció individual com a principi bàsic.

Al liberalisme l'interessen certament totes les llibertats, però amb l'únic objectiu d'alliberar l'ésser humà d'aquelles estructures de poder que oprimeixen i mutilen la seva capacitat i els seus talents. Al començament el liberalisme va lluitar contra els poders absoluts i ara ho ha de continuar fent con-

tra aquests mateixos poders, sigui quina sigui la seva disfressa i la seva aparença formal en els nostres dies.

Les grans concentracions de poder econòmic a escala global, o la conjunció del poder mediàtic amb el poder empresarial i el polític, o les noves temptacions al fonamentalisme religiós de l'Església catòlica són fenòmens que els liberals han de vigilar amb *summa cura*, igual que el desenvolupament d'una globalització sense institucions globals o la manipulació dels avenços tecnològics o científics per generar cultures perverses i dependències consumistes. No podem acabar dominats per una ànsia creixent, sempre insatisfeta, i tremendament manipulada, de bellesa, salut, longevitat, sexe i diners, una ànsia boja –mai millor dit– que ens mantingui engelosits, confusos, obsessos i desconcertats fins que la mort ens separi. Caldrà lluitar per recuperar el sentit de les coses i, de passada, de la dignitat humana.

Un advertiment final important. No hi ha pitjor ni més fals liberal, dit sigui amb el major respecte, que aquell que limita el seu liberalisme al món econòmic. S'és liberal en tot o no s'és liberal en res. El liberalisme no és simplement ni fonamentalment una teoria econòmica. Al liberalisme li importa molt més el ser que el tenir i, encara que respecta profundament el desig de tenir, la propietat privada i la independència de cada ésser humà, concedeix un valor decisiu als plantejaments morals sense els quals el sistema s'encanalla i s'esfondra. Ni un sol dels grans pensadors i filòsofs del liberalisme (i especialment Adam Smith i Von Hayek) han deixat d'insistir en aquesta idea. Més recentment, Wilhelm Röpke, en el seu llibre *Más allá de la oferta y la demanda*, i Murray Rothbard en *La ética de la libertad*, s'ocupen de denunciar els «economicistes» i culpar-los de la mala imatge liberal pel fet d'haver abandonat irresponsablement el camp de l'ètica. Rothbard lamenta, en concret, que enfront dels missatges simplistes i demagògics dels *esquerrans socials*, els *economistes liberals* «solament sàpiguen respondre –com gairebé tots els economistes des de Ricardo– amb arguments productivistes i utilitaristes», oblidant, com diu Röpke, que «les coses autènticament decisives són les que estan més enllà de l'oferta i la demanda, aquelles de les quals depèn el sentit, la dignitat i la plenitud interior de l'existència».

La dialèctica entre esquerra i dreta fa que el liberalisme ocupi el centre polític, però no un centre equivalent a un espai autònom original, sinó com a punt d'equilibri inestable, procliu a ser arrossegat cap a la dreta o l'esquerra

No seré jo qui digui de manera concreta com s'ha d'engegar una nova operació liberal. Jo donaré suport a la causa liberal fins a la fi dels meus dies, però no estic en condicions –i em temo que no tinc condicions– per assumir noves responsabilitats en aquest terreny. Vaig tenir una gran oportunitat i la vaig perdre perquè no em vaig adonar de certes realitats. El que sí que sé és que hi ha ara un altre moment propici i que hi ha gent magnífica que podria escometre aquest repte.

NOTA

1. Els més destacats són els següents: *The One and The Many. Reading Isaiah Berlin*, una col·lecció d'assajos coordinada per CROWDER, George i HARDY, Henry; WOOLHOUSE, Roger. *Edmund Burke. A Genius Reconsidered*, de Russell Kirk; *Locke, a Biography*, BOAZ, David. *Liberalismo*; STARR, Paul. *Freedom's Power: The True Force of Liberalism; The Challenge of Liberty. Classical Liberalism Today*, una altra col·lecció d'assajos, coordinada per HIGGS, Robert i CLOSE, Carl; BROGAN, Hugh. *Alexis de Tocqueville. Prophet of Democracy in the Age of Revolution. A Biography*; i el *Dictionary of Liberal Thought*, editat per BRACK, Duncan i RANDALL Ed.